Εγκεφαλικός θάνατος, Επιστημονική θεώρηση (Σεραφείμ Νανάς, Αναπλ. Καθηγητής Εντατικής Θεραπείας Παν/μίου Αθηνών)

Categories : ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

Date : 28 Αυγούστου, 2006

Κριτική στο βιβλίο "Εγκεφαλικός θάνατος - Επιστημονική θεώρηση" (Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα 2006, σ. 135) του καρδιολόγου Σεραφείμ Νανά, Αναπλ. Καθηγητού Εντατικής Θεραπείας Παν/μίου Αθηνών, από τον Αθανάσιο Β. Αβραμίδη, Καθηγητή Παθολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο κ. Νανάς ασχολείται με τον Εγκεφαλικό Θάνατο προκειμένου ένας άνθρωπος να χαρακτηρισθεί ως «εγκεφαλικώς νεκρός».
Οι αντιλήψεις περί θανάτου άρχισαν να αναθεωρούνται αφ' ότου επετεύχθη η «καρδιοαναπνευστική αναζωογόνηση», ένα πράγματι θαυμάσιο επιστημονικό επίτευγμα. Έτσι, άνθρωποι χαρακτηριζόμενοι προηγουμένως ως «νεκροί» επαναφέρονται στη ζωή, ζώντας μια κανονική ζωή, όσο η υπόλοιπη κατάσταση της υγείας τους το επιτρέπει. Αυτά τώρα πλέον πραγματοποιούνται και σε ρυθμούς «ρουτίνας». Με το επίτευγμα αυτό άρχισε να υποτιμάται, κάπως, η έννοια του «καρδιοαναπνευστικού θανάτου», και να εισάγεται στην ιατρική η έννοια του «εγκεφαλικού θανάτου». Ήταν η εποχή κατά την οποία αναπτύσσονταν οι μεταμοσχεύσεις, με τις οποίες σώζονται ζωές ανθρώπων, και άλλων βελτιώνεται η κατάσταση της υγείας τους. Και, δικαίως, έπρεπε να υποστηριχθεί η εξεύρεση ιστών και οργάνων προς ικανοποίηση των αναγκών των μεταμοσχεύσεων. Πολύ περισσότερο μάλιστα αφ' ότου με την ανάπτυξη μεθόδων για την «μη απόρριψη» από τους δότες των μεταμοσχεύσεων σε αυτούς οργάνων, η «ψαλίδα μεταξύ προσφοράς και ζητήσεως» μεγάλωνε συνεχώς και μάλιστα με ταχύτερους πλέον ρυθμούς.
Το 1968 στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ των Η.Π.Α. (Harvard University) συγκροτήθηκε

η «επί τούτο» (ad hoc) Ειδική Επιτροπή, προς καθορισμόν των ορίων του «μη αναστρεψίμου εγκεφαλικού κώματος». Εθεώρησαν δε ότι τα όρια μεταξύ ζωής και θανάτου μπορούν να γίνονται με την διάγνωση του «θανάτου του στελέχους του εγκεφάλου». Και καθόρισαν τα «κριτήρια διαγνώσεως του θανάτου του εγκεφαλικού στελέχους», γνωστά έκτοτε ως «Κριτήρια Χάρβαρντ». Με τα κριτήρια αυτά, ο «θάνατος του εγκεφαλικού στελέχους» θεωρήθηκε ως «Εγκεφαλικός Θάνατος» (Brain Death). Με τα έτσι όμως ορισθέντα, με τον λεγόμενον πλέον «εγκεφαλικό θάνατο», ο άνθρωπος θα εχαρακτηρίζετο ως και «τελεσιδίκως νεκρός», ώστε να λαμβάνονται από αυτόν όργανά του προς μεταμόσχευση (1). Η τέτοια εισαγωγή, του ούτω πως λεγομένου «εγκεφαλικού θανάτου» απέβλεπε, κατά το σκεπτικό της Επιτροπής Χάρβαρντ, α) αφ' ενός, στην αθρόα πλέον εξεύρεση των αναγκαίων ιστών και οργάνων προς μεταμόσχευση, β) αφ' ετέρου, στην ταχύτερη δημιουργία των αναγκαίων κλινών στις Μ.Ε.Θ., αλλά και στον περιορισμό των τεραστίων εξόδων νοσηλείας αρρώστων στις Μ.Ε.Θ.

Ο έτσι οριζόμενος «εγκεφαλικός θάνατος», δεν ανταποκρίνεται πάντοτε προς την πραγματικότητα, δηλαδή στο ότι ένας άνθρωπος που διαγιγνώσκεται ως «εγκεφαλικώς νεκρός», είναι και πράγματι νεκρός. Τα σχετικά επιστημονικά επιχειρήματα περί αυτού αφθονούν και εκτίθενται αναλυτικώς, εκτός των άλλων (2) και στο βιβλίο μου, «Μεταμοσχεύσεις – Προβληματισμοί και Διλήμματα» (3).

Υπάρχουν περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι, παρά την διάγνωση του τέλους της ζωής τους με τα «κριτήρια του εγκεφαλικού θανάτου», και με όλες μάλιστα τις «δοκιμασίες θετικές», και αυτές κατ' επανάληψη, επανήλθαν στη ζωή. Και δεν είναι επιστημονικώς ορθό να ισχυρίζεται (σελίδα 100) ότι: «Δεν έχει περιγραφεί ούτε μια περίπτωση εγκεφαλικού θανάτου —του οποίου η διάγνωση έγινε σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες— και που ο ασθενής να επανήλθε έστω σε φυτική κατάσταση». Τρανταχτή απόδειξη και διάψευση αυτού, είναι και η περίπτωση του Αποστόλη (4). Και, πράγματι, υπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις, ολίγες έστω, λογικώς ίσως απίστευτες, αλλά και αξιοθαύμαστες. Και από κάποιες τέτοιες περιπτώσεις, εάν δεν πρόκειται περί θαύματος (κάτι που μόνον ο Θεός το γνωρίζει) λογικό είναι να προβληματίζεται κανείς και να διερωτάται για την ικανότητα της επιστήμης να καθορίζει τον «βιολογικό θάνατο» ενός ανθρώπου, δια της διαγνώσεως του «θανάτου του εγκεφαλικού στελέχους», τον οποίο μάλιστα ψευδεπιγράφως κάποιοι ονόμασαν «εγκεφαλικό θάνατο».

Ο θάνατος του ανθρώπου ως βιολογικού όντος επί της Γης, δηλαδή ο «βιολογικός θάνατος», αλλά και το πότε ένας άνθρωπος θεωρείται «βιολογικώς νεκρός», απετέλεσε αντικείμενο πολλών και μακροχρονίων συζητήσεων. Επεκράτησε δε, ως πληρέστερος, ο ακόλουθος ορισμός του βιολογικού θανάτου: «**Ένας άνθρωπος ο οποίος υπέστη είτε, α) μη αναστρέψιμη παύση της κυκλοφορικής και αναπνευστικής λειτουργίας, είτε β) μη αναστρέψιμη παύση όλων των λειτουργιών ολοκλήρου του εγκεφάλου, συμπεριλαμβανομένου και του εγκεφαλικού στελέχους, είναι νεκρός. Ο ορισμός αυτός πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με τους παραδεδεγμένους ιατρικούς κανόνες. Η**

ιατρική επιστήμη κατέληξε στο ότι ο θάνατος μπορεί να ορισθεί επακριβώς είτε με καρδιοαναπνευστικά είτε με νευρολογικά κριτήρια» (5). Με τον τέτοιο ορισμό του «βιολογικού θανάτου», ορίζεται το «ισόκυρο του καρδιοαναπνευστικού» και του «νευρολογικού» θανάτου. Δηλαδή της «μη αναστρέψιμης παύσης όλων των λειτουργιών ολοκλήρου του εγκεφάλου συμπεριλαμβανομένου και του εγκεφαλικού στελέχους». Είναι επομένως απολύτως σαφές το ότι, ούτε ο «θάνατος του εγκεφαλικού στελέχους» ούτε ο χαρακτηριζόμενος ως «εγκεφαλικός θάνατος» είναι επαρκείς προκειμένου να χαρακτηρισθεί ένας άνθρωπος ως «βιολογικός νεκρός». Χρησιμοποιούνται όμως με «χρηστική σκοπιμότητα» προς εξυπηρέτηση των μεταμοσχεύσεων. Οπότε το θέμα ανάγεται στα της ιατρικής Δεοντολογίας και της εν γένει Βιοηθικής.
Δέχεται ο κ. Νανάς (σελίδα 25 του βιβλίου) ότι: «Ο θάνατος του εγκεφάλου επέρχεται άμεσα μετά την παύση της καρδιάς και της αναπνοής». Αυτό βεβαίως το «άμεσα» **συνιστά ιατρικό λάθος του, αδικαιολόγητο για έναν καρδιολόγο και μάλιστα Καθηγητή και Διευθυντή Μ.Ε.Θ.** Διότι, υπάρχει το στάδιο του «καρδιακού κλινικού θανάτου» διαρκείας 3-5 λεπτών (του οποίου μάλιστα τα όρια μπορούν να επεκταθούν και επί πολύ μεγαλύτερο ακόμη χρονικό διάστημα) (6) κατά το οποίο, άνθρωποι οι οποίοι υπέστησαν παύση της καρδιοαναπνευστικής λειτουργίας, όχι μόνον δεν υπέστησαν «άμεσα τον εγκεφαλικό θάνατο», αλλά προσφέρεται η δυνατότητα να επαναφέρονται και στη ζωή. Είναι δε αδιανόητο αυτό να μη το ζει και ο ίδιος ο κ. Νανάς στην Μ.Ε.Θ. του Νοσοκομείου στο οποίο υπηρετεί.
Στη σελίδα 26, γράφει: «Κάθε σοβαρή εγκεφαλική βλάβη που οδηγεί σε παύση της αναπνευστικής λειτουργίας, χωρίς υποστήριξη της αναπνοής, οδηγεί και σε καρδιακή παύση». Αυτό βεβαίως είναι αληθές. Όμως, δεν είναι αληθές το ότι η παύση της καρδιοαναπνευστικής λειτουργίας οδηγεί άμεσα και αμετακλήτως στον «εγκεφαλικό θάνατο». Επειδή ακριβώς υπάρχουν και περιπτώσεις κατά τις οποίες, με την καρδιοαναπνευστική υποστήριξη της αναπνοής και της κυκλοφορίας με τεχνητά μέσα, ο άνθρωπος και πολύ ευλόγως, δεν χαρακτηρίζεται ιατροδικαστικώς ως νεκρός. Και γι' αυτό δεν υπογράφεται Πιστοποιητικό Θανάτου για έναν τέτοιο άνθρωπο, διότι δεν χαρακτηρίζεται ο τέτοιος άνθρωπος ότι έγινεν το «πτώμα» ενός νεκρού. Καταβάλλεται λοιπόν στις Μ.Ε.Θ. κάθε δυνατή προσπάθεια στους χαρακτηρισθέντες ως «εγκεφαλικώς νεκρούς», εφ' όσον αυτοί εδηλώθησαν ως υποψήφιοι «δότες» οργάνων, ώστε τα όργανά τους να διατηρούνται «ζωντανά» και κατάλληλα για τις μεταμοσχεύσεις. Επομένως, τα όργανά τους δεν είναι «πτωματικά». Τουλάχιστον, όχι ακόμη.
Απαξιώνει (στη σελίδα 45) τον καθ. A. Shewmon (7) επειδή αυτός: «…αμφισβητεί την ταύτιση του εγκεφαλικού θανάτου με τον θάνατο, με την έννοια ότι δεν είναι δυνατόν η νέκρωση ενός μόνον οργάνου —όσο καίριο και αν είναι, ακόμη και του εγκεφάλου— να ταυτίζεται με τον θάνατο ολοκλήρου του οργανισμού».
Ο κ. Νανάς, έχοντας ενστερνισθεί ανεπιφύλακτα τον ορισμό των «Κριτηρίων Χάρβαρντ» περί του «μη αναταξίμου εγκεφαλικού κώματος» δια της διαγνώσεως

«του θανάτου του εγκεφαλικού στελέχους» ως εκφράζοντος και τον «εγκεφαλικό θάνατο» (Brain Death), επιτίθεται μετά δριμύτητος εναντίον εκείνων και εκ της «Ελληνικής Κοινότητας», οι οποίοι εχρησιμοποίησαν την φράση του Robert Truog, Καθηγητού της Παιδιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Χάρβαρντ, Διευθυντού και της Μ.Ε.Θ. του Νοσοκομείου της Βοστώνης, αλλά και Καθηγητού της Ιατρικής Ηθικής, ο οποίος με την μακρά του πείρα διερωτάτο, **μήπως είναι καιρός να εγκαταλείψουμε τον εγκεφαλικό θάνατο**; Για να κατατροπώσει μάλιστα τους διαφορετικά από τον ίδιο φρονούντες, ο κ. Νανάς διέθεσε τις σελίδες 57-60 και 79-116 εκ των 135 του βιβλίου του αυτού. Και στη σ. 95 καταγράφει ονομαστικώς τους Έλληνες οι οποίοι δεν συντάσσονται με τις θέσεις του περί «εγκεφαλικού θανάτου». Τους οποίους και κατηγορεί ως «παρουσιάζοντας παραποιημένα επιστημονικά δεδομένα στον ελληνικό χώρο, και κυρίως στο θρησκευόμενο κοινό».
Είναι προφανές ότι οι αντιλήψεις του κ. Νανά περί του «εγκεφαλικού θανάτου», ταυτίζονται με εκείνες των Σπ. Δρακοπούλου και Χρ. Χαρίτου, αμφοτέρων τακτικών μελών της Επιτροπής Βιοηθικής της Ι.Σ.Ε.Ε., οι οποίοι δέχονται στα άρθρα τους στον «τόμο» Εκκλησία και Μεταμοσχεύσεις της Ι.Σ.Ε.Ε. ως «εγκεφαλικό θάνατο» και ως «βιολογικό τέρμα της ζωής» τον «θάνατο του στελέχους του εγκεφάλου». Και συνέβαλαν ώστε στο 12 άρθρο των 55 Βασικών Θέσεων επί της Ηθικής των Μεταμοσχεύσεων της Ι.Σ.Ε.Ε., να γράφεται: «*Η Εκκλησία σέβεται και εμπιστεύεται την ιατρική έρευναν και κλινικήν πράξιν. Δια τον λόγον αυτόν, αν και δεν είναι αρμοδία, θα ημπορούσε να δεχθεί την διεθνώς ομόφωνον άποψιν ότι ο εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με το αμετάκλητον βιολογικόν τέλος του ανθρώπου*». Περί αυτών όμως έχουν γραφεί πολλά και σχολιασθεί αλλού, και σε μεγάλο πλήθος δημοσιευμάτων. **Πρόκειται περί παραδοξολογήματος**.
Τώρα πλέον, όσο περνά ο καιρός, όλο και περισσότερο προκύπτει η ανάγκη να απαλλαγεί η Εκκλησία μας από τις «χρηστικές σκοπιμότητες» του λεγομένου «εγκεφαλικού θανάτου». Να επανεκτιμήσει τα υπάρχοντα δεδομένα, να ακούσει και όλους εκείνους οι οποίοι έχουν εκφράσει επιφυλάξεις, αντιρρήσεις, ακόμη και διαφωνίες για τις Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής των Μεταμοσχεύσεων της Ι.Σ.Ε.Ε., ώστε να μπορέσει και η ίδια, επί τέλους, με έναν ειλικρινή και εκατέρωθεν αξιόπιστο διάλογο, να διαμορφώσει τις κατά το δυνατόν καλύτερες τελικές θέσεις της, όπως άλλωστε είναι και η επιδίωξή της.
Η πείρα της ζωής συνεχώς μας διδάσκει. Και επί του τελευταίου αυτού, ίσως είναι χρήσιμη και η δοθείσα από το διαδίκτυο **Διακήρυξη της Ακαδημίας Επιστημών του Βατικανού**, επί του «Εγκεφαλικού Θανάτου». Την Συνέλευση μάλιστα της Ακαδημίας Επιστημών, την συνεκάλεσε ο Πάπας Παύλος-Ιωάννης ο Β΄ στο Βατικανό από 2-3 Φεβρουαρίου 2005, με το εξής βασικό ερώτημα προς τους επιστήμονας: «**Να επανεξετάσουν και επαληθεύσουν την εγκυρότητα των κριτηρίων του εγκεφαλικού θανάτου επί ενός καθαρώς επιστημονικού επιπέδου**». Και η πολυσέλιδη διακήρυξη, η οποία εδόθη και δια του διαδικτύου στην δημοσιότητα, είχε τον τίτλο:

«Brain Death» is Not Death.
Δηλαδή: **«Ο Εγκεφαλικός Θάνατος» Δεν είναι Θάνατος!** (http://www.cwnews.com/news/viewstory.cfm?recnum=37837)

Επομένως, για την Ακαδημία των Επιστημών του Βατικανού: Ο εγκεφαλικός νεκρός, ως άνθρωπος, δεν είναι νεκρός (9).

Ο κ. Νανάς, στο βιβλίο του, με τις αλλεπάλληλες και ολοσέλιδες παρουσιάσεις κειμένων του καθηγητού του Χάρβαρντ Robert Truog, και με την παράθεσή τους σε μετάφραση από τα αγγλικά στα ελληνικά, προσπαθεί να παρουσιάσει ένα καθηγητή της Ιατρικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ως παραπληροφορούντα το θρησκευόμενο ελληνικό κοινό. Αυτό δε, επειδή χρησιμοποίησε τη φράση του R. Truog, διερωτωμένου μάλιστα και του ιδίου μήπως: **Είναι καιρός να εγκαταλείψουμε τον εγκεφαλικό θάνατο;** Να του προσάπτει δε και τη μομφή, ότι έχει παρουσιάσει παραποιημένα τα λόγια του Truog στον ελληνικό χώρο, και μάλιστα στο θρησκευόμενο κοινό (βλ. και άρθρα του στο περιοδικό ΤΟΛΜΗ της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, τ. 31, Ιούνιος 2003, σελ. 35. Επίσης τ. 39, Μάρτιος 2004, σελ. 81, όπου παρουσιάζει και άλλα ονόματα με τις αυτές κατηγορίες, μεταξύ των οποίων και κληρικούς).
Οι γιατροί, εκτός σπανίων εξαιρέσεων, δεν έχουμε «έμμονες ιδέες» πάνω στις γνώσεις μας. Διότι γνωρίζουμε το του Ηρακλείτου «τα πάντα ρεί». Αλλά και διότι στην ιατρική επιστήμη, αναθεωρείται ετησίως και αντικαθίσταται το 10% περίπου των επιστημονικών μας γνώσεων. Και αυτό γίνεται, και πρέπει να το πραγματοποιούμε, σε όλη μας τη ζωή. Διαφορετικά, αν δεν αναθεωρούμε και δεν ανανεώνουμε τις γνώσεις μας συνεχώς, αλλοίμονο σε μας και στους αρρώστους μας. Νομίζω ότι αυτό το ζει κάθε μέρα και ο καθηγητής κ. Νανάς στην ιατρική του. Και ο κ. Νανάς είναι ένας καταξιωμένος Καρδιολόγος Επιστήμων και καλός διδάσκαλος της Ιατρικής. Γι' αυτό και του εύχομαι, σε περίπτωση που χρειασθεί μια δεύτερη έκδοση του ενταύθα σχολιαζομένου βιβλίου του, να το απαλλάξει από τις άσκοπες διπλές και τριπλές αναφορές του στα ίδια και πάλι τα ίδια. Από τις άσκοπες επίσης και συχνάκις επαναλαμβανόμενες αντιπαραθέσεις του προς ένα ή δύο το πολύ πρόσωπα, ώστε να μη κινδυνεύει να χαρακτηρισθεί, το βιβλίο του, και ως ένα «λιβελλογράφημα».

Βιβλιογραφία

1. Beecher H. et al: A definition of irreversible coma. Report of the at hoc committee

of the Harvard Medical School to examine the definition of brain death, J.A.M.A. 205:337, 1968.

2. Καρακατσάνης Γ. Κωνστ.: «Εγκεφαλικός Θάνατος». Ταυτίζεται με το θάνατο του ανθρώπου; (Ιατρική και Φιλοσοφική Θεώρηση). Β΄ έκδοση, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2001.

3.Αβραμίδης Β. Αθ.: Μεταμοσχεύσεις – Προβληματισμοί και Διλήμματα. Εκδόσεις «ΤΗΝΟΣ», Αθήνα 2002.

4. «Ένας νέος ανέζησε»: Από το βιβλίο του Μητροπολίτου Γουμενίσσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου Δημητρίου, με τίτλο «Θαύματα Αγίων - Σημεία Θεού». Έκδοση Ι.Μ. Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης, Γρίβα Γουμενίσσης. Επίσης, στην ιστοσελίδα της Ι.Μ. Γουμενίσσης, http://www.imgap.gr/file1/sthavmata.html.

5. Presiden’s Commission, for the study of ethical problems in medicine and biological and behavioral research. Guidelines for the determination of death: Report of the medical consultants on the diagnosis of death, J.A.M.A. 246:2184, 1981.

6.Αβραμίδης Β.Αθ.: Η επιμήκυνσις των ορίων του «κλινικού θανάτου» κατά την καρδιακήν ανακοπήν. Διατριβή επί Υφηγεσία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών 1964.

7. Shewmon Alan: Chronic «brain death», Meta-analysis and conceptual consequences, Neurology, 1998, 51:1538-1545.

8. Paul A. Byme, Cicero G. Coimbra, Robert Spaeman, and Mercendes Arzu Wilson: **«Brain Death» in Not Death!** – Catholic World News: (http://www.cwnews.com/news/viewstory.cfm?recnum=37837). Σε μετάφραση: **«Ο Εγκεφαλικός Θάνατος» Δεν Είναι Θάνατος!** Και με τον τίτλο αυτόν, δημοσιεύθηκε ολόκληρη η Διακήρυξη της Ακαδημίας Επιστημών του Βατικανού, στο περιοδικό ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ, τ. Νοέμβρ.-Δεκ. 2005.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ

"Η Άλλη Όψις": *Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους εκδότες του περιοδικού «Χριστιανική Βιβλιογραφία» για την ευγενή παραχώρηση της παρούσας βιβλιοκρισίας.*

Περισσότερα για τον "εγκεφαλικό θάνατο" μπορείτε να βρείτε στο αφιέρωμα "Μεταμοσχεύσεις"

(Πηγή: «Χριστιανική Βιβλιογραφία» τ. 31, Απρ-Ιούν. 2006)